

яких до Софії почали відправляти всі матеріали, що становили будь-яку історичну та культурну цінність. Нарешті, у 1892 р. прийнято рішення про формування самостійної музейної установи з науково-дослідницькими та популяризаторськими завданнями, що й закріпив спеціальний указ князя Фердинанда, підписаний 1 січня 1893 р.

Спочатку загальна музейна колекція включала природничий (природознавчий) відділ, відділ старожитностей та етнографічний відділ. Згодом природознавчий та етнографічний відділи набули самостійного статусу (сьогодні це національний етнографічний та національний природничо-науковий музей), тоді як на базі колекції старожитностей почав формуватися національний археологічний музей, який зараз існує як автономна публічна та наукова структура. У зв'язку з цим слід підкреслити, що більшість болгарських музеїв національного рівня сьогодні є частиною профільних академічних інституцій. Іншими словами, можна сказати, що фактично при Болгарській академії наук (БАН) було створено профільні музейні установи, які, з одного боку, структурно пов'язані з адміністративною вертикаллю профільних науково-дослідних інститутів, а з іншого, вони існують як частина адміністративно-управлінської структури БАН.

Такий підхід, безумовно, не міг не вплинути на специфіку експозиційної стратегії національних історичних музеїв Болгарії. Аналізуючи приклад експозиційного будівництва археологічного музею при Національному інституті археології БАН (НАІМ), перш за все слід зазначити його підкреслено історико-академічний характер.

Водночас сучасний туристичний напрям в економічній політиці Республіки Болгарія вимагає максимального припливу туристів не лише на узбережжя, а й до столиці країни. У цьому контексті комплексний метод побудови експозиції виявляється зручним як для широкого показу музейних колекцій потенційній музейній аудиторії, так і для поглибленого вивчення історико-культурних артефактів профільними фахівцями. Різні за хронологією археологічні пам'ятки ретельно вивчаються співробітниками профільних відділів, проте при експонуванні різні за хронологією, але близькі за типологією пам'ятки комплексно заповнюють музейні (туристичні) локації, які в такому контексті переслідують більш популяризаторські, ніж академічні цілі. Таким чином характер комплексного музейного будівництва, частково продиктований історією формування національної музейної мережі в Болгарії, а частково потребами менеджменту в гуманітарній сфері, виявляється зорієнтованим на завдання широкого туристичного показу. Усе це не применшує значення національних археологічних колекцій, а лише вказує на особливу специфіку їх вивчення та особливості музейного показу.

С. Гаврилюк

РОЛЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ЗАПОВІДНИКІВ УКРАЇНИ В ПАМ'ЯТКООХОРОННІЙ СПРАВІ

S. Havryliuk

THE ROLE OF HISTORICAL AND CULTURAL RESERVES OF UKRAINE IN LANDMARK PROTECTION

Історико-культурним заповідникам належить вагома роль в охороні культурних надбань українського суспільства. Відповідно до пам'яткознавчих дефініцій під

цими структурами розуміють спеціальні законодавчо визначені території, що охоплюють ансамблі й комплекси пам'яток історії та культури, мають виняткову історичну, наукову й культурну цінність та перебувають під охороною держави. Режим утримання історико-культурних заповідників передбачає повну (музей-заповідники) або часткову (заповідні території) заборону виробничої діяльності на цих теренах і вилучення їх із сільськогосподарського землекористування.

За своїм статусом історико-культурні заповідники поділяються на національні і державні. Мережу національних історико-культурних заповідників започатковано в 1989 р. шляхом створення в Каневі Шевченківського національного заповідника. Статус та порядок утворення національних заповідників визначено Указом Президента України від 11 жовтня 1994 р. «Про національні заклади культури».

Нині в Україні функціонує 63 історико-культурних заповідники. Щоправда, у Концепції державної політики реформування сфери охорони нерухомої культурної спадщини зазначено, що в Україні діє 65 історико-культурних заповідників. Найпізніше в їх переліку з'явився Державний історико-культурний заповідник «Державотворці Сіверщини». Рішення про його створення було ухвалене Кабінетом міністрів України 19 червня 2019 р. Він включає комплекс пам'яток архітектури с. Гамаліївка та м. Шостка Сумської області. Серед них — Гамаліївський Харлампіївський монастир — пам'ятка архітектури національного значення, один з останніх монастирів-фортець, побудованих в Україні, де знаходиться усипальниця двох гілок родини Скоропадських. Щодо перспектив організації нових заповідників, то у вищезгаданій постанові Верховної Ради від 14 травня 2019 р. за № 2716-VIII Міністерству культури спільно з Черкаською обласною державною адміністрацією рекомендовано опрацювати питання щодо створення історико-культурного заповідника «Родина Симиренків» у с. Мліїв Городищенського району Черкаської області.

Співробітники історико-культурних заповідників здійснюють науково-дослідну, екскурсійну, виставкову, видавничу та інші види пам'яток охоронної діяльності. Так, історико-культурний заповідник в м. Луцьку відкрито в 1985 р. у зв'язку з відзначенням 900-річчя з часу першої згадки про це місто. Мета заповідника — зберігати, вивчати, раціонально використовувати і пропагувати пам'ятки історії та культури міста. Упродовж своєї діяльності заповідник активно підтримує проведення археологічних досліджень на території Старого міста та в його охоронній зоні. У 1988 р. керівництво заповідника підписало договір із Львівським історичним музеєм про спільне дослідження археології Луцька, яке успішно проводилося впродовж 1990-х — початку 2000-х рр. Результатом роботи стали укладення детальної археологічної карти міста, відкриття решток дерев'яної забудови міста XIV–XVII ст., детальне археологічне вивчення залишків церкви на території замку — об'єкта дерев'яного храмового будівництва XIV ст.

На території історико-культурного заповідника м. Луцька знаходиться 52 пам'ятки під охороною держави. Це насамперед Верхній замок — пам'ятка архітектури XIV ст., рештки мурів Окольного замку XVI ст., кафедральний костел XVII ст., оборонна синагога XVII ст., німецька лютеранська кірха початку XX ст., а також найстаріші православні церкви міста. Їх стіни пам'ятають визначних суспільно-політичних і культурних діячів України періоду Середньовіччя — Івана Виговського, Данила Братковського, Петра Могили, Іова Кондзелевича. У стінах Луцького замку функціонують музеї (музей книги, музей дзвонів, Художній музей

м. Луцька), постійно експонуються виставки, підготовлені за матеріалами фондів заповідника. Водночас тут відбуваються різноманітні фестивалі, зокрема, лицарські турніри, конкурси, інші культурні події. Щорічними стали наукові конференції «Любартівські читання» та випуск наукових збірників. Заповідник поступово стає ваговою складовою європейського культурного співтовариства, проводячи заходи зі збереження, використання і популяризації пам'яток, упроваджуючи інноваційні методики залучення відвідувачів, креативні управлінські рішення щодо пам'яткоохоронної діяльності.

Проте в роботі історико-культурних заповідників України, як і у сфері охорони пам'яток загалом, нагромадилося чимало проблем. Серед головних — недотримання пам'яткоохоронного законодавства, часто зумовлене безвідповідальністю, безпорадністю, а то й місницькими інтересами чиновників, недосконалістю системи управління заповідниками, неефективністю управлінських рішень. Заповідні установи не володіють виключними правами на охорону нерухомих об'єктів культурної спадщини, які знаходяться на їх території, так і на саму територію. Це великою мірою спричиняє відсутність належної охорони таких пам'яток, не дає можливості ефективно втілювати заходи з їх реставрації, оберігати власні територіальні межі від непоодиноких зазіхань з комерційною метою.

Мають місце незадовільний, а в низці випадків просто аварійний стан музейних приміщень, проблеми з фондосховищами, застарілість експозицій. Злободенними залишаються проблеми державного фінансування, залучення для діяльності заповідників додаткових позабюджетних коштів, розширення надання платних послуг, запровадження інноваційних форм роботи тощо. Слабко реалізується державна програма їх розвитку, не резервуються вагомі історико-культурні комплекси для подальшої організації заповідників.

Іноді висловлюється хибна думка, що в час нинішніх нелегких випробувань, які переживає Україна, зокрема, розв'язаної російським агресором у лютому 2022 р. війни, економічної кризи, культурна спадщина, у тому числі її об'єкти, зосереджені в історико-культурних заповідниках, не користуються попитом серед населення. Проте саме при такій ситуації національні культурні цінності допомагають зняти душевне напруження, створюють умови для емоційного та духовного відпочинку. Це важливо і для піднесення культурного рівня суспільства, зміцнення його духовності, патріотичних почуттів. Історико-культурним заповідникам й надалі повинна належати вагова роль у втіленні здобутків національної пам'яткоохоронної діяльності, культурної політики держави загалом.

В. Надольська

ТЕАТРАЛІЗАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЇВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

V. Nadolska

THEATRICAL PERFORMANCE AT THE ACTIVITY OF MUSEUMS IN THE VOLYN REGION

Долучення до музейної діяльності новітніх технологій співпраці з відвідувачами відкриває широкі можливості для реалізації музеєм потенціалу культурно-освітньої установи. Накопичений у цій галузі в останні десятиріччя досвід вимагає дослідження як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Це стосується, зокрема, й музейної театралізації, яка поряд з квест-екскурсією, музейним святом,